תאריך הורדה: 10 אוקטובר 2024. מקור: עמוד 15, מעריב, 23 יוני 1972 *** מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית ואוניברסיטת ת"א

„תקופת המתנה" של הזוגות הצעירים

מצוקתם של אלה „שאינם זקוקים לסיוע" * כאשר משפחה מרובת ילדים אינה מקרה סעד * המדינה אינה מסייעת בידי נשים נשואות לצאת לעבודה * כיצד רואים סטודנטים ישראלים (וסטודנטיות) את תפקידה של האישה האידיאלית

להקים משפחה בישראל

מאת אלי אייל

הדגם של זוג צעיר ישראלי בשנות ה־70 הוא זה: מקדים ל־התחתן (למטה מ־25), למד לפחות 11 שנות לימוד, משתכר בממוצע — 13,000 ל״י ברוטו לשנה. לכל זוג צעיר שני יש טלוויזיה ומקרר חשמלי. לכל זוג צעיר שלישי יש טלפון. עומס החו־בות עליו הוא 15% מהכנסתו.

אפשר לומר כי זהו הזוג הצעיר האופייני של המעמד הבינוני בי״ש־ראל. משרד השיכון (לדברי יועצו הכלכלי של השר, ברי צ׳רניאבסקי) רואה רק ברבע מהם „נזקקים לעזרה מוחשית מהותית שבלעדיה לא יעמוד על הרגליים".

מנכ״ל משרד השיכון יוסף שרון מחלק את אוכלוסית הזוגות הצעירים לשלוש קבוצות: 20%—25% שאינם זקוקים לכל סיוע שהוא, 30% הזקו־קים למלוא הסיוע ו־45%—50% ה־נזקקים לסיוע חלקי. **עם אלה האח־רונים נמנים הזוגות הצעירים שאינם מגיעים לשאלונים ולרשימות של ה־זכאים לשיכון בחכניות לזוגות צעי־רים, והיודקקותם לשוק הפרטי עושה כל תכנית להקמת משפחה או להר־חבתה — למגוחכת ולחסרת סיכוי.**

נורמות גלויות ל„תקופת ההמתנה"

מומחי שיכון וחברה בצוות לשיכון וקהילה של ועדת ראש הממשלה לנוער במצוקה, ממליצים להניף מח־דש את דגל הדירות של שני חדרים. **דירות רבות יותר וקטנות יותר ונייר־דות מוגברת של משפחות גדלות מדירות קטנות לדירות גדולות יותר, היא הנוסחה המקובלת עתה. נראה כי לסיכום זה מובן היה להצטרף אף הקבלן אהרן רובינשטיין חבר הועדה אף שטען כי בחשבון כולל דירה קטנה יותר היא גם יקרה יותר.** השבונו של אהרן רובינשטיין, ה־מכונה „קבלן ציוני", הוא כי לחדר נוסף באותה דירה יש בין כה וכה אותו חדר מדרגות, אותם שרותים וכך אם הדר עולה בממוצע 700 ל״י למטר, הרי חדר נוסף יעלה רק 500 ל״י למטר. מדוע בכל זאת נוטים להמליץ לפני ראש הממשלה לבנות גם דירות בנות 2 ו־2½ חד־רים? „זוהי איסטרטגיה של תקופה", מסביר יוסף סלייפר יושב ראש הועד־דה. „בתקופה של רווחה לא היה טעם לדירות קטנות אבל בתקופה של ריבוי צרכים זוהי התשובה".

לועדה של ראש הממשלה שבדקה את מצוקת הזוגות הצעירים ברור כי הפיגור במתן דירות לזוגות צעי־רים יימשך עוד תקופה ארוכה. לכן מציעים כי בתקופת ההמתנה יהיו ידועות למשפחות הממתינות הנור־מות לאיכלוס הדירות והקריטריונים לחלוקתן ורישום הזכאות יתנהל ב־אופן שוטף לעיני הציבור. הסיכוי לזכות והידיעה שהחלוקה מתנהלת לפי כללים ידועים וצודקים יקלו, לדעתם, על המתיחות בתקופת ה־המתנה.

חדלו לדבר על הגברת הילודה

הופעת „הפנתרים" שהגבירה את תודעת המצוקה, עוררה את בעית המשפחה הגדולה. העובדה כי במש־פחות העניות ביגלה יחס בין מידת המצוקה למספר הילדים שמה קץ לדיבורים רשמיים ולהטפות פומביות בעד הגדלת המשפחה הישראלית. יתכן כי איש לא נתן הוראה יום אחד להפסיק לדבר על הגברת הילו־דה — אבל כך קרה. אבות הדמוגר־פיה הישראלית מרוצים כי משפחות מבוססות החלו להביא לעולם ילד שלישי ורביעי ומשפחות פחות מבוס־סות החלו להגביל את גודל המשפחה לארבעה ילדים. מה שבעצם מבקשת מדיניות התכנון הוא לתת לאשה אופציות — שאשה במוצרה ובשכו־נת התקות ובואדי סאליב תלד רק ארבעה ילדים אם תרצה בכך ושהאשה ברחבית, בצפון ת״א ועל הכרמל תלד ארבעה ילדים אם תרצה בכך. בזה רוצה המדינה להתערב.

אדרבא החברה של ימינו מחפשת פתחים לחדור לחיי המשפחה, להת־ערב בהם. הכוונה היא ללמד וליעץ בגידול ילדים, בחינוך, באורח שיחה בין הורים לתינוקות. עם כל החידו־שים במערכות החינוך עדיין למשפחה התפקיד המרכזי ביותר בעיצוב הילד.

שרות למשפחה או שרות לעניים

חברת הכנסת זינה הרמן סבורה כי המשפחה היא יסוד החברה המת־קדמת. ורק בשל סיבות פוליטיות דחה את הצעתה לשנות את שם המרכז הדמוגרפי למרכז למען ה־משפחה. נקל לשער שמשרד הסעד עמד בדרך בראותו עצמו אחראי לנושא המשפחה. כבר כאן מקור היחס לבעית המשפחה כבעיה סוציא־לית. כשלונה של מדיניות סעד נובע מהיותה פונה רק לעניים וכפי שאמר הסוציולוג האנגלי ריצ׳רד טיטמוס „שרותים לעניים הם שרותים עניים". כפי שהינוך אינו שרות סוציאלי במובן היומיומי של המלה כך ה־מדיניות למען המשפחה אינה יכולה להצליח כל עוד תהיה שרות לעניים. עליה להיות שרות רווחה אוניברסלי המבוסס על פי גורמות של המעמד הבינוני ומהן ייהנו, בעדיפויות מפלי־גות, בני המעמד העני. „אסור למדי־נה להישאר עם ענייה", מהיר הד״ר ישראל כ״ץ מנכ״ל הביטוח הלאומי. לכן בכל מה שנוגע לסיוע לזוג צעיר להקים משפחה רוצה ישראל כ״ץ הסדר אוניברסלי ולא שרות סלקטיבי לעניים. כפי שקיצבת זיקנה יקבלו רקנטי ופדרמן אף שקרוב לודאי שאינם נזקקים לה, כך גם בהסדר למען הקמת משפחה זקוק ישראל כ״ץ לחברותם של רקנטי ופדרמן כדי שיוכל לתת יותר ל־אבוטבול ולרבינוביץ'.

גם זינה הרמן נתקלה בתופעה שלסיוע זוכים אלה מתחת לקו העוני. „ואם יש משפחה התיה על 600 ל״י (נטו) לחודש ולה שני ילדים — היא כבר מדורגת במעמד הבינוני, וכך זוגות צעירים המשתכרים בין 600 ל״י ל־900 ל״י לחודש". הדוגמא הבאה היא מאלפת למדי: בתם של רופא ידוע מ„הדסה" ושל רופאה בקופת חולים התחתנה עם בן מושב מעוט אמצעים, אשר עושה עתה את תקופת ההתמחות שלו כרופא. (גם הצעירה היא סטודנטית לרפואה) ההורים הרופאים חסכו 30,000 ל״י למען בתם, שהוא סכום חסכון גבוה. הזוג הצעיר אינו יכול להתקבל לתכ־ניות לשיכון זוגות צעירים היות והם מעל לקו המכתיב את הקריט־ריונים לשיכון לזוגות צעירים. פני, איפוא, לשוק החופשי. לבסוף מצאו דירה בת שלושה חדרים שמחירה 120,000 ל״י. אלא שאין חברה ה־מוכנה להסתפק ב־30,000 ל״י במזומן. אין להם בינתיים כל סיכוי לדיור הוגן והם ממשיכים לגור בדירה בת חדר וחצי בקרית יובל, דוחים את הולדת הילדים עד לכניסתם ל„דירה סבירה".

אין מסייעים לאשה לעבוד

אין ספק שדוגמת הזוג הצעיר הנ־עזר בחסכונות 30,000 ל״י של זוג הרופאים הורי האשה, מאפיינת את החוג הנחשב לפחות נזקק במעמד הבינוני. אדרבא, רובו של המעמד הבינוני אף לזה אינו מגיע, ואותה שעה גם אינו עונה על קריטריונים ממשלתיים לשיכון. הם נזקקים, אפוא לשרותיו של הסקטור הפרטי. השאלה היא, כמובן, אם שרותים חברתיים הם עניינו של השוק הפרטי. שכן השוק הפרטי מבוסס על רווח ויכול לשרת רק את העשירים.

„האמירה או המחשבה שמדינת רווחה מפנקת אנשים היא שטות", אומר ישראל כ״ץ העומד בראש ועדת ראש הממשלה לנוער במצוקה. „המדינה עושה זאת כדי שתהיה ב־מצב שתוכל לתבוע יותר מן ה־אזרח". ואמנם המדינה נותנת חינוך חינם כדי שתוכל לתבוע מן האזרח שרות בצבא. השרות החברתי האוני־ברסלי, לכולם, שנותנת המדינה ל־אזרחיה הוא לא בבחינת חסד שהיא עושה עמו. היא פשוט מגבירה הע־נוהו לתפקידים שהיא זקוקה לו בהם, ומפנה את האזרח מעול ומפומס ש־אם היה עליו לשאת בהם לא יכול היה להיפנות לתפקידים אלה. עם זה, למשל, המדינה רוצה כי האשה בישראל תצא לעבוד, אך אינה נותנת לה את האמצעים לכך.

אם להאמין לתחזיות המתונות ש־ישראל תהיה בת 4 מיליון נפש ב־1980 ובת 5 מיליון נפש ב־1992, הרי ראשית שנות ה־70 היא תקופת הרום. המדיניות החברתית של ישראל אינה מכירה כי בעיית הזוגות הצעירים היא בעיה של החברה כולה. לכש־תכיר — אם בכלל — לא תהיה לה ברירה אלא להכריז על קיצורית מקימי המשפחה בישראל כעל קבוצה במצוקה.

מכתב לראש הממשלה

בשל היותה נתונה, בצדק, למצוקת המשפחות החיות מתחת לקו העוני, הזניחה ישראל את בעית ריבוי ה־ילדים במשפחות המעמד הבינוני. תמונה כמעט־טיפוסית למצבן של משפחות המעמד הבינוני השכיר ה־רוצות בילדים, מצייר האזרח מ.ש. מפתח תקוה במכתב ששלח לראש הממשלה גולדה מאיר.

-שלום רב.

הנדון: משפחות מרובות ילדים — ל א מקרי סעד.

„הבעיות שברצוני לפרט דלהלן משותפות לאותן משפחות מרובות — או ברוכות — ילדים, אשר מצבן הכספי „טוב". הדברים שאני מביע הם תוצאה משיחה עם בעלי משפחה דומים לשלי ואני בוחב הדברים על דעת רבים מהם.

„כולנו עובדים ביותר ממישרה אחת (אחדים אפילו בשתי מישרות) דבר שאפשר לבצע בהוראה, בניהול חשבונות וכדומה. כמובן הסיבה היא שממשכורת אחת קשה לפרנס בכ־בוד משפחה של שבע עד עשר נפ־שות (8—5 ילדים). נשותינו „אינן עובדות" במובן המקובל של המילון שלנו על אף שעבודתן רבה וכמובן אינן זוכות להקלות של „נשים עוב־דות". אין אחד מאתנו המתלונן על שהוא עובד קשה ושעליו לעבוד ב־מישרות נוספות אך ההרגשה היא שהוא „נרדף" בגלל ילדיו, לאחר שככל שהוא מרוויח יותר, הרי הפ־חתות המס גדלות באופן פרוגרסיבי ועבור הילד האחרון עליו לעבוד פי כמה מאשר עבור הילד הראשון — בחישוב של הכנסה נקיה.

„קנס" על ריבוי ילדים

„אנחנו רוצים לתת חינוך טוב ל־ילדים שלנו, מעבר למקובל לפי ה־חוק: הוצאות של שעורים נוספים, הוצאות של נסיעות לבית ספר, הוצ־אות על עזרה חלקית בבית ...כולנו גרים בדירות מעל 100 ממ״ר, שהן דירות לוקסוס למשפחות קטנות, אך לפי צרכינו אינן מרווחות במיוחד. כולנו צורכים מים וחשמל מעל „ה־מיכסה המשפחתית" ומשלמים כל חו־דש „קנס" עבור תצרוכת מופרזת, ל־אחר שכל ההוצאות האלה אינן מת־חשבות בגודל משפחה ומספר נפשות אלא בגודל דירה ובמספר הדרים.

בעית המכונית המשפחתית

„לרבים מאתנו מכונית וזאת כדי להגיע במהירות מכקום עבודה אחד לשני... מכונית היא צורך חיוני ל־משפחות מרובות ילדים מסוגנו. אך המכונית „המשפחתית" אינה לפי גו־דל המשפחות והרי הביסוי והמכס הם לפי גודל המכונית — ושוב יש לנו הרגשה של „רודפים אחרינו בגלל הילדים האחרונים". החוקה מכונית אינו „תענוג בלבד" עבורנו, הוא עוזר וחשוב לנו. אין כאן בקשה להשתתף בקניה או בהחזקה, אלא, אנא, התחשבו בצרכים. הדרך הנראית להקלות בבעיה זו היא, רשיון לקניה מוניות משומשות, הפחתה במכס ו־מסי קניה במכוניות גדולות, רשיון לרכישת מכוניות מיניבוס או מקרו־בוס, הפחתה בדמי רשוי וכו'.

„דומה המצב ברכישת דירה מרווי־חת יותר, או אפילו בקבלת הלוואה לרכישת דירה מרווחת. לאחר ש־פניתנו הן תמיד ל„מטרז׳ " גבוה, ש־אינו כלול בגודל דירה „משפחתית רגילה", עלינו לשלם מלא המשכנ־תא באחוזים הגבוהים ודמי דירות „לוקסוס", ובמיוחד לאחר שאין אנח־נו מקרים סוציאליים.

„...יתכן והתחשבות יתר במשפחות מרובות ילדים משכבות העם המבו־ססות יותר מבחינה כלכלית, תוליך לעידוד הילודה, דבר שאנו מעוניינים בו, ולאו דוקא לתמיכה במשפחות עניות — כפי שהדבר מתקבל כיום; או כפי שהתבטא אחד החברים „לו היו זוכים משפחות מרובות ילדים, באותן זכויות של עולים חדשים — כפרס אחרי הילד החמישי או השי־שי, והרי הסכויים שילדים אלה נש־ארים בארץ גבוהים בהרבה מחלק העולים שמקרוב באו — יתכן והיה הדבר מביא לעידוד ילודה לאותן שכבות היכולות מבחינה חברתית ו־חנוכית לקיים משפחות ברוכות אלה".

לא כדאי לאשה לעבוד

עד כאן מכתבו של מ.ש. גם ה־אזרח ר.ש. מרחוב בן אבי, נהניה, מבקש במכתבו (למרכז לדמוגרפיה) „להיות לפה למשפחות מבוססות מרובות ילדים".

„אני פקיד עובד מדינה בדרגה י״ב, משכורת 1000 ברוטו (נטו 800 ל״י), ואשה עובדת משכורת 900 ל״ד (נטו 600 ל״י). אב למשפחה בת 5 ילדים. אחד בתיכון, שלושה ביסודי ואחד בבית. כדי שאשתי הי־כל לעבוד עלינו להחזיק עוזרת מל־אה, וכל הנטו של אשתי הולך לאה־זקת העוזרת ולהוצאות הקשורות ב־עבודה. בעיני משרד החינוך אנו משפחה המשתכרת 1,900 ל״י ולכן אין אנו זכאים להנחה או לשחרור משכר לימוד בבית ספר תיכון. מס הכנסה אינו מתחשב במספר הילדים במתו הזיכוי לאם עובדת. חישבתי ומצאתי שלא כדאי לאשה לעבוד מ־חוץ לבית. בזה אחסוך את משכורת העוזרת וגם אזכה בשחרור של 150 ל״י לחודש שכר לימוד בתיכון לכל ילד. ואם יהיו שלושה ילדים בתיכון זה 450 ל״י לחודש. בקשתי היא שח־רור ילדי משפחות מרובות ילדים מ־כל תשלום של שכר לימוד בבי״ס תיכון ואי הכללת הכנסת האשה ב־משפחות מרובות ילדים בחישוב ל־צורך קביעת ההנחות משכר הלי־מוד".

זוגות צעירים שרואיינו במסגרת איסוף החומר לסידרה זו העידו כי הם מודעים לסתירה בין שאיפת ה־מדינה כי האשה תצא לעבוד לבין העדר כל עידוד ממשי לכך, בין שאי־פת המדינה להגדלת ילודה במשפ־חות של המעמד הבינוני לבין העדר תמריץ ממשי לכך.

ז׳קלין אוהיון (25), ספרית במק־צועה, התפטרה מעבודתה אחרי הלי־דה השניה. היא אשת דוור, גרה ב־אסבסטונים ורשומה לשיכון זוגות צעירים בנות יעקב. היא מוכנה לח־זור לעבודה אם תמצא סידור לילדיה בשעות העדרה מן הבית. מה שה־שוב לה זה שילדיה יקבלו חינוך טוב. בינתיים היא בביתה, אינה עו־בדת בחוץ.

גם נילי גור (24) שוקלת לצאת לעבוד כדי להוסיף על משכורתו ה־ממשלתית (600 ל״י נטו) של בע־לה, צבי. בחדר הילדים שלהם שלוש מיטות וכדי שיוכלו השלושה לישון באותו חדר צר התקינו מיטה על מיטה. את הדירה טרם ריהטו ל־רוחם. ושאיפתם היא לילד רביעי אבל בדירה רחבה יותר במידותיה.

יצחק שזו, נהג מונית (שכיר) אי־נו רוצה שאשתו, ברכה, תצא לעבו־דה. גם ברכה מסכימה: „אני רוצה שיהיה בבית מי שיקבל את פניהם בצהרים".

דחו את החתונה

אבל סופי רוכוורגר (18) ודוד קר־מני (21) מתכננים את כל חסכונו־תיהם לעתיד על עבודת שניהם. גם אחרי חתונתם ב־11 ביולי (בחודש הבא) תמשיך סופי בעבודתה כפקי־דה בבנק לאומי (400 ל״י נטו) ו־דוד יעבוד עם אחיו כשכיר בחברה לעבודות פיתוח (700 ל״י נטו). הו־איל והזוג יגור בביתה של אמו של דוד קרמני יחסכו בני הזוג „כמה ש־יותר", כמלותיו של דוד. זוג חברים שלהם נרשם ברבנות אבל אינו רואה סיכוי לשיכון ולכן דוחה את החתו־נה. „אם לא ימצאו סידור בקרוב לא ימשיכו להתראות זה עם זה וייפרדו", מספר דוד קרמני בראותו את עצמו בר־מזל על הסידור שלו: חדר ב־בית אמו.

„למצוא ענין נוסף בחיים"

ציונה פלד מן המכון למחקר חב־רתי שימושי והמכון לקומוניקציה של האוניברסיטה העברית תקרה את או־פי היחסים המשפחתיים ותעסוקת אנ־שים (במסגרת מחקרה „התנהגות ו־העדפות בתכנון משפחה: דפוסי ה־מעמד הצעיר־אמיד בישראל"). ה־מעמד הכלול במחקרה של ציונה פלד אינו רואה את עיקר תעסוקת ה־אשה כסיוע למשכורת הבעל. „הצורך למצוא ענין נוסף בחיים", השיבו רוב הנשים והבעלים. אבל נמצא פער מעניין בין הנשים לבעליהן בענין הפונקציה של תעסוקת האשה: ככל שעולה רמת ההכנסה של האשה עו־לה אחוז הנשים המייחסות חשיבות ל„ענין הנוסף" ויורד אחוז הנשים המייחסות השיבות רבה לפונקציה הכלכלית של תעסוקתן. ואילו אחוז הגברים המייחסים חשיבות לגורם ה־כלכלי עולה. מסתמנת גם המגמה לפיה מקומה של האשה כדומיננטית בהחלטות על הבאת ילדים איתן יו־תר בקרב משפחות בהן האשה עובד־דת. אך נשים אלה נוטות לציין את דחיית הולדת הילד השלישי והרביעי בהפרעה לניהול רמת חיים גבוהה, או ללימודים והשתלמות. אבל אין הבדל בין האשה העובדת ללא־עובדת במידת הערך שהן מייחסות להקמת משפחה בת שלושה ילדים ויותר. ה־פערים ביניהן מתגלים ברמה הנורמ־טיבית: אחוז גבוה יותר של נשים עובדות מגלה התנגדות למוסכמות, כמו: „לא רצוי שאם לילדים רבים תעבוד מחוץ למשק הבית", או „גי־דול ילדים הוא בעיקר בתחום אח־ריותה של האשה". אלא שההברה הישראלית חושבת אחרת, על אף פעילות התנועה לשחרור האשה.

השקפה שמרנית על חיי המשפחה

עד כמה מסורתית ושמרנית היא השקפתו של זוג צעיר ישראלי על חיי המשפחה, מעידים מימצאי ה־מחקר על עמדות כלפי חיי המשפחה בקרב הסטודנטים. איך רואים סטו־דנטים וסטודנטיות — החוג האמור להיות ראשון כחורג מן המסורת — את תפקידה של האשה האידיאלית?

תכונות מועדפות ורצויות באשה

אם מוצלחת לילדים	75%
בעלת בית מצטיינת	68%
לבושה בצורה מאד אלגנטית	53%
פועלת לקידום הקריירה של בעלה	48%

תפקידי חיץ

זכתה בפרס ספרותי	36%
זכתה בפרס מדעי	32%
מנהיגה בארגון התנדבות	21%
מוכרת כפעילה פוליטית	4%
כוכבת בעולם הבידור	3%

המסקנה: האשה האידיאלית היא זו המגדירה את תפקידה במסגרת תפ־קידי הפנים, כלפי ילדיה ובעלה, היא האשה המסורתית. בענין זה היתה תמימות דעים בין נשים לגברים.

גם בחלוקת התפקידים האידיאלית בניהול הבית גילו הסטודנטים תפי־סה מסורתית: האשה היא הנושאת בכל עבודות הבית בכותות עצמה (בישול, תפירה, נקיון) ואילו הבעל עוסק בעבודות הבית הגופניות הנח־שבות לקשות יותר (כמו גננות). ה־תחומים המשותפים הם קישוט ושיפוץ הבית וטיפול בילדים.

מידת המשפחתיות נמדדת על ידי החשיבות הניתנת למשפחה ולקש־רים משפחתיים. 83% מן הסטודנטים סבורים כי מנהגים משפחתיים מוסי־פים לחיי המשפחה. משפחה, אומרת ח״כ זינה הרמן, הוא כל מה ש־משפיע על שלום החברה. דוד קרמני בן ה־21, רואה במשפחה, שלושה שבועות לפני נישואיו, את הענג הגדול ביותר. **כאת בין שישה אחים ושלוש אחיות רוצה קרמני הרבה ילדים „שיהיה שמח בבית". לא איכ־פת לי שישה ילדים ואולי עד הע־שירי — אבל בדירה מרווחת. אבל, בכלל, להתהתן היום זה לא פשוט".**

(מאמור שני בפידרה)